

CONTRIBUȚIA LUI NICOLAE IORGA LA CUNOAȘTEREA ISTORIEI ORAȘULUI CURTEA DE ARGEȘ

NICOLAE MOISESCU

În îndelungata sa activitate de istoric și om de știință, Nicolae Iorga a manifestat un interes deosebit cunoașterii istoriei orașului Curtea de Argeș, locul unde s-a ctitorit prima reședință de scaun a Țării Românești și s-a constituit prima dinastie a Basarabilor, „întemeietori de țară, dătători de legi și datini“.

Prin cercetarea neîntreruptă a izvoarelor istorice, pe care ca nimeni altul până la el, a știut să le descopere din praful arhivelor întregii Europe, prin unitatea subiectelor tratate ca și prin explicarea legăturilor inseparabile ale acestui oraș cu cadrul larg al istoriei naționale și universale, Nicolae Iorga are meritul de a fi reconstituit istoria orașului Curtea de Argeș, locul și rolul pe care l-a avut în contextul dezvoltării orașelor medievale românești.

Adesea, poposind la Curtea de Argeș, pe care plin de iubire și devotament l-a străbătut de nenumărate ori, Nicolae Iorga, „reface călăuzit de amintirile eroice vremii a începuturilor politice românești, drumul pe care l-au făcut voievozii întemeietorii, acei care, de pe Poienari, unde era „Cetatea de Argeș“ s-au coborât la Curtea de Argeș¹ și acolo se va face o Curte, Curtea de Argeș sau Curtea Argeșului, singurul loc din România care poartă acest nume arătând o reședință domnească“².

La Curtea de Argeș, arăta Nicolae Iorga se poate vedea și astăzi ceva din splendoarea Domniilor noastre de odinioară și în aceia că în mormintele de la Argeș, descoperite de Virgil Drăghiceanu s-au găsit nebanuite bogății de mărgăritare, de inele cu pietre scumpe, de paftale sculptate, care arată că era o strălucire regală încă din cele mai îndepărtate timpuri, când principatul muntean era redus la o mică bucată de munte cu teritoriul înconjurător³.

Dar voievodatul muntean era însă mult mai vechi și mult mai puternic, având Argeșul de capitală⁴ și Domnii de la Argeș se înconjurau de toată bogăția și rafinamentul de costume și de podoabe ale prinților apuseni contemporani, purtau

¹ N. Iorga, *România cum era până la 1918*, Ncămul Românesc din 16 martie 1940.

² Idem, *Istoria Românilor*, vol. III, *Ctitorii*, București, 1937, p. 160.

³ Idem, *Istoria Românilor prin călători*, vol. II, București, 1920, p. 8.

⁴ Idem, *Introducere la studiul României și românilor, conferință ținută la „Școala Interlatiată de Înalte Studii Sociale de la Paris“*, Ed. Beiuș, 1922, p. 32.

coroană, încălțăminte de purpură și vulturul bizantin pe hainele lor, întru-cât erau recunoscuți ca despoți ce se înrudeau cu dinastia de la Constantinopol⁵.

Și toate acestea în veacul al XIV-lea, adică în prima epocă de organizare a statelor mari românești, mărturii care confirmă că și la noi în evul mediu viața era în felul acesta și în celelalte țări europene, că n-am trăit izolați, ci dimpotrivă instituțiile și formele de organizare feudale apusene s-au introdus într-o anumită măsură și în regiunile noastre.

Patru au fost acești constructori ai Țării Românești -spune Nicolae Iorga- Basarab I, care a știut să impună cu armele în mână respectul teritoriului său, care de atunci încă a prins muscelele de la răsărit și a găsit drumul spre Dunăre, cu toate perspectivele ce mijeau mai departe; Nicolae Alexandrescu, care a dat formele viații bisericești și culturale și a făcut ca țara să intre într-un complex de drept și prin acestea în conștiința politică a lumii; Vladislav I Vlaicu, căruia îi revine așa de marele merit de a fi întins granițele peste hotarele moșiei românești propriu-zise, luând pe cursul de sus al Oltului cealaltă margine a plaiurilor, pătrunzând astfel în acea lume ungurească pe care bunicul o împiedicase de a veni dincoace ca stăpână; Mircea cel Bătrân, cel care a intrat în legătură cu Moldova, creându-se astfel o singură linie politică pentru amândouă domniile, smulgându-i lui Sigismund de Luxembourg, respectul unei autonomii de care el n-a vrut să se îndepărteze vreodată⁶.

Capitala Țării Românești a rămas până la jumătatea veacului al XIV-lea tot la Argeș. Pustiirea de Domnii înșiși a reședinței lor în 1330 și ideea mutării Domnilor la Câmpulug, din cauza acestor ruinari e cu totul riscantă⁷. Basarab a stăpânit-o aici, Nicolae Alexandru, fiul lui Basarab s-a coborât mai departe la Câmpulung⁸.

Sub Nicolae Alexandru, Domniile muntene începuseră a se alcătui mai bine. Alexandru de la Argeș și Câmpulung nu s-a lăsat mai prejos decât ruda sa care stăpânea la Târnovo. Ajungând să reprezinte un stat organizat, domnul muntean s-a gândit să-i dea și o formă bisericească corespunzătoare⁹. Legăturile cu papalitatea ale lui Nicolae Alexandru clare la 1345, ar da o dată anterioară gândului lui Nicolae Alexandru sau Basarab de a da o biserică ortodoxiei lor¹⁰, de aceea Nicolae Alexandru a ținut să aibă neapărat un Mitropolit¹¹, „Un domn a toată Țara Românească, unul căruia Bizanțul era dispus să-i acorde calitatea de despot, trebuia să aibă și în domeniul religios ceva care să răspundă situației sale”¹².

În felul acesta i s-a dat „domnului muntean după cererea lui repetată, ca șef al bisericii lui, un episcop de Vicina din Dobrogea, teritoriu ce se afla în puterea domnului Țării Românești”¹³.

„Înainte de a se așeza Mitropolitul de Vicina la Argeș, Domnii întemeiaseră o bisericuță pe care călătorul ar fi putut-o vedea sus la Sîn-Nicoară. Chiar faptul că i se

⁵ Ibidem.

⁶ Idem, *Istoria Românilor, Cîitorii*, București, 1937.

⁷ Idem, *O nouă carte despre Curtea de Argeș*, în „BCIM”, 1939, p. 141.

⁸ Idem, *Istoria Românilor, Cîitorii*, București 1937, p. 160.

⁹ Ibidem, p. 73.

¹⁰ Idem, *Istoria Bisericii Românești*, I, p. 31.

¹¹ Idem, *Istoria Românilor*, vol III, Cîitorii, București, 1937, p. 80.

¹² Ibidem.

¹³ Ibidem, p. 80.

rice Sîn-Nicoară și nu Sfântul Nicolae, arată timpul depărtat, patriarhal, pur românesc, neinfluențat de resturi grecești, ale întemeierii sale, căci îndată ce a venit influența greacă sfinții și-au pierdut numele vechi și au căpătat altele noi¹⁴.

Caracterul arhitectonic al acestei zidiri „e ușor de deosebit, ea seamănă cu așa-numitele biserici-castele din Ardeal, unde biserica are un caracter de fortăreață. Și la Sîn-Nicoară, biserica e mică, iar turnul cu mult mai mare decât dânsa”¹⁵. Ideea unei biserici necropolă, emisă de arhitectul Nicolae Gabrielescu nu are mai multă verosimilitate, necropola era în Biserica Domnească¹⁶.

Imediat ce a venit un mitropolit, cu totul altă ordine a trebuit să domnească și în alcătuirea ierarhică a bisericii și în forma arhitecturală a clădirilor. Atunci „s-a întemeiat Biserica domnească mai la vale, care nu reprezintă, desigur un complex de clădiri capabil de a fi apărat, ceea ce arată că Țara Românească trecea de la faza primitivă și intrase într-una relativ asigurată, care nu avea să se teamă de năvăliri”¹⁷.... Biserica e construită în stil bizantin, după datina domnitoare în noile clădiri de la Salonic, fiind alcătuită din acel amestec de cărămidă ce încadrează bolovani prinși în ciment, care se cheamă opus reticulatum¹⁸.

Această biserică domnească „are nava împărțită în trei secțiuni prin două rânduri de coloane; în exterior prezintă un simulacru de tribune; o cupolă rotundă se ridică deasupra ei. Ceea ce a făcut-o celebră, au fost frescele ascunse sub picturi mari moderne: sfinții bizantini, cu inscripțiile grecești de o parte, slave de altă parte, au o mărime care le deosebesc de cele ce împodobesc zidurile moscheii Kahrih / mănăstirea zis Choras / din Constantinopol¹⁹.

Basarab nu a fost numai întemeietor, un ctitor de țară și un eliberator, ci însuși ctitorul bisericii metropolitane de la Argeș²⁰.

Aici la Argeș, „în noua biserică peste cea veche s-au găsit la locul ctitorului rămășițele extraordinar de bine păstrate, într-un mormânt rămas neviolat, al unui ostaș de vârstă mijlocie, cu fața mică, rotundă, frunte delicată, cu adânci orbite, purtând pe cap o diademă cu mici mărgăritare, întocmai ca cea a lui Vlad Țepeș în portretul cunoscut și poate să fi fost și surgiucul de pene prins cu mărgăritare mari, iar pe trup un veșmânt de purpură cu crinii Angevinilor țesuți pe dânsul. În picioare încălțăminte pe care o bănuim de purpură roșie din care nu s-a păstrat nimic. Dar pe mânuși aceași podoabă de mărgăritare mărunte.

Mijlocul era prins de o încingătoare închisă cu o pafta mare de aur de forma unui castel medieval, flancat de două turnuri laterale octogonale. Lângă fiecare turn, în interior, se află un balcon deschis, în cel din dreapta stă un cavaler ce privește la o domniță ce stă în balconul din stânga. La mijloc, în față, un alt balcon, acesta acoperit de o arcadă gotică, adăpostește o lebedă cu cap de femeie. Dintre figurile acestea, cea mai curioasă și mai puțin obișnuită este lebăda cu cap de femeie. Prof. Gheorghe Brătianu, care a studiat în amănunțime această problemă, a constatat că legenda

¹⁴ Idem, *Istoria românilor prin călători*, vol. I, p. 34.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ Idem, *Istoria românilor*, vol. III, *Ctitorii*, București, 1937, p. 182.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ Idem, *Introducere la studiul asupra României și românilor*, Beius, 1922, p. 44-45.

²⁰ Idem, *Istoria românilor*, vol. III, *Ctitorii*, București, 1937, p. 182.

lebedei-femeie era foarte răspândită în Flandra și Lorena și de aici s-a răspândit în Germania de sud și vest. Comparând această lucrare de artă cu cele din veacul al XIV-lea, a crezut că poate să o atribuie unor meșteri sași din Transilvania, cunoscuți și prin alte lucrări de artă executate în acest timp. Cum sașii erau în legături strânse comerciale cu cei din valea Rinului, au putut cunoaște legenda lebedei-femeie și să reproducă acest simbol pe paftaua voievodului. Rezultă, că încă de pe atunci, ei furnizau Domnilor și boierilor noștri obiecte de artă, cum au făcut și mai târziu²¹.

Dintre inelele găsite la Curtea de Argeș și care se mai țineau încă de degete, prezintă un interes deosebit cele cu inscripții sau figuri în legătură cu vindecarea bolilor. Astfel un mare inel de aur are o piatră gravată antic, reprezentând pe Esculap și Higeia, zeii tămăduitori de boli. Un alt inel are inscripția latină: AVE MARIA GRACIA PLENA DOMINUS TECUM (Te salut Mario, plină de har, Domnul cu tine). Un al treilea inel are o inscripție germană: HOLTGOTH, (Doamne ajută). În sfârșit al patrulea inel are iarăși o inscripție latină: + IESUS AUTEUM TRANSINES PER MEDIUM ILURUM IBAT, (Iar Iisus trecând prin mijlocul lor s-a dus)²².

Dacă punem în legătură aceste inele cu zeii tămăduitori de boli și cu inscripțiile mistice cu constatarea ce s-a făcut, că marea majoritate a mormintelor din necropola de la Argeș sânt ale unor oameni tineri care nu depășeau de 40 de ani și chiar copii, ne dăm și mai bine seama că boala nemiloasă a secerat pe Radu și familia sa din care cauză Domnii următori, Mircea cel Bătrân și succesorii săi și-au clădit în alte părți lăcașuri pentru odihna lor veșnică²³.

Am admis și mențin - arăta N. Iorga - că deoarece un zgrăfit pe peretele din stânga vorbește de moartea la Câmpulung a lui Basarab, trupul s-a adus aici în străvechea reședință a domnilor. În Biserica domnească a Câmpulungului, locul ctitorului îl are domnitorul următor, Nicolae Alexandru-Vodă care zace sub o piatră contemporană, cum o dovedește inscripția săpată în adânc, caracterul literelor și stilul²⁴.

Piatra de mormânt de la Argeș cu un chip în relief care înfățișează pe Domnul pletos cu căciulă având sus pe piept o împodobire care seamănă cu mesada de blană a lui Vlad Țepeș în frumosul portret de la Ambros, ar fi atribuit tot lui Basarab, a cărei tunică de mătase roșie în care sunt țesute flori de crin are același caracter²⁵. Faptul că numele meșterului e săpat în adânc ca și la lespedea funerară din Câmpulung a lui Nicolae Alexandru, ar fi o dovadă. Mai târziu, inscripțiile se ridicau mascat deasupra pietrei²⁶.

Aceasta era și tradiția pe care ne-a consemnat-o compilația de istorie munteană întrebuințată de Șincai, vorbind în legătură cu presupusul Radu Negru de „statul de piatră”, adică chipul care este în slona acelei biserici. Nu stau la îndoială astăzi să atribui acest prețios chip ctitorului Țării Românești²⁷.

²¹ Idem, *Introducere la Studiul asupra României și românilor, Conferință ținută la Școala Interlaială de Înalte Studii Sociale de la Paris*, Beiuș, 1922, p. 44-45; C. Moisil, *Monumente Medievale românești. Bijuteriile din necropola de la Curtea de Argeș*, în „BAN”, „Universul” din 28 ianuarie 1941.

²² N. Iorga, *op. cit.*, p. 44.

²³ *Ibidem*.

²⁴ Idem, *Istoria Românilor*, vol. III, *Ctitorii*, București 1937, p. 183.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ *Ibidem*.

Dar dacă la Argeș e îngropat la locul ctitorului Basarab despre a cărui moarte se pomenește pe zgrăfitul din stânga naosului, ceea ce înseamnă că biserica era terminată de roșu la sfârșitul acestei Domnii glorioase, atunci tot el trebuie să fie acel voievod, cu o înaltă coroană și haină ca a împăraților - arhieriei ai Bizanțului, care e înfățișat în chipul fie oricât de refăcut într-o vreme foarte târzie, care se vede azi în dosul peretelui despărțitor dintre pronaos și naos din Biserica domnească, aceasta cu atât mai mult, cu cât lângă dânsul e o Doamnă, al cărei înveliș de cap, ca un fel de căiță căzând pe umeri, e cu totul neobișnuit, cum se poate constata comparându-l cu cele mai vechi portrete de Doamne ale Țării Românești, al Mariei lui Mircea la Brădet și al Cătălinei lui Radu cel Mare în Biserica Govora²⁸.

Tradiția populară „a păstrat amintirea acestui mormânt și a încercat legături genealogice în care se vede limpede că „Radu Negru“ e de fapt „Negru Radu“ Astfel, într-un document de la zidirea Bisericii lui Negru Vodă se arată că răposatul Nicolae Alexandru-Voievod, feciorul răposatului Basarab Voievod, nepotul Negrului Radului-Voievod, le sunt trupurile înmormântate la această sfântă mănăstire²⁹.

Tot de la Bătrânul Basarab „a cărui amintire a rămas astfel legată pentru ai săi, dar și pentru Moldoveni și Poloni, de ctitoria lui, trebuie să fie firește și reședința de bază lângă biserica pe care a înălțat-o. Clădirea din incintă cu două rânduri de grinzi peste o pivniță, un beci boltit, înconjurată țărănește cu o prispă, ea nu era lipsită de o împodobire, pe care scormonind ruinele, a găsit-o Virgil Drăghiceanu. Erau și elemente de sculptură în jurul ferestrelor și a ușii cu chenar gotic, ca și frumosul vultur de sub cupolele bolților care se învederează a fi stema țării și mai ales aceea interesantă ceramică policromă, a cărei tradiție se păstrează și astăzi la meșterii olari din Curtea de odinioară a voievozilor“³⁰.

Călătorul „care, coborându-se de la Cetatea Poienarilor ar fi ajuns la Argeș, Curtea aceasta a Argeșului de multă vreme nu mai avusese nici un fel de însemnătate. Săn-Nicoară va fi început să cadă în ruină de pe vremea aceea, cât privește Biserica domnească, rar mai venea cineva la ceremoniile, altădată strălucitoare, ale bisericii ortodoxe³¹. De la un timp Argeșul acesta câștigă din nou în însemnătate și Neagoe e acela care s-a hotărât să facă o biserică pe care să o opună celei de la Dealul, Mănăstirea din Argeș, cu tot luxul de care era capabilă, nu numai visteria țării, dar și doamna Milița³². Biserica de la Argeș are stranele rotunjite, turnuri grele, care dau totuși o înfățișare sprintenă, se ridică deasupra clădirii. Ornamentația este bogată, însă așternută cu cel mai bun gust³³.

Faptul că Neagoe Basarab s-a decis să clădească o biserică la Curtea de Argeș într-un loc unde nu era nici măcar o episcopie înseamnă că el avea intenția să locuiască aici, că interesele politice îl purtau spre aceste părți.

Când s-a făcut reparația la Lecomte du Nouy, s-a scris și o carte explicativă, care relevă elementele orientale și armenesti, dar în arta bizantină însăși se observă de multă vreme elemente răsăritene și pe de altă parte, Veneția unde se strângea atâta

²⁸ *Ibidem*, p. 184.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ *Ibidem*, p. 185.

³¹ *Idem, Istoria Românilor prin călători*, Ed. Eminescu, București, 1981. p. 13.

³² *Ibidem*.

³³ *Ibidem*.

viață din Orient în această vreme, era în stare să dea meșteri care aveau toată cunoștința artei orientale³⁴.

Însă „Mănăstirea Argeșului pe vremuri era împrejmuită cu chilii și de jur împrejur se trăsesse un zid mare așa cum prezintă cele două stampe de la începutul veacului al XIX-lea. Este o plăcere să vezi tot ce se grămădește pitoresc în jurul bisericii și numai în acest cadru se înfățișează biserica așa cum trebuie”³⁵.

Monumentul era alcătuit din toate aceste părți. Restaurarea făcută, „lipsită azi de înconjurimea de ziduri și de toate clădirile unde stăteau egumenii și pe urma episcopii de Argeș au scos-o din cadrul ei firesc și nu mai are caracterul pe care ziditorul a voit să-l dea și care rezultă, numai din zidul bisericii, ci nu din tot complexul de clădiri care formau fundația sfântă”³⁶.

Un întreg grup de balade românești, e legat de istoria - al cărui fond a fost găsit în Balcani, în legătură cu construcția podului din Arta - acelei mărețe biserici de la Argeș, datorită lui Neagoe Basarab, la începutul veacului al XVI-lea. Soția lui ținon foarte mult la ctitoria aceasta, ea era din neamul Brancoviciilor din Serbia și atunci se înțelege tot așa de bine originea cântecului, precum și învierea legendei Balcanilor, care cere pentru orice clădire zidirea unui corp omenesc, al cărei suflet să dea trăinicie edificiului³⁷.

Grija deosebită pe care Nicolae Iorga a manifestat-o monumentelor istorice, ca mărturii grăitoare ale poporului nostru, a făcut ca în ședința din 3 noiembrie 1914, să fie primit ca membru al Comisiunii Monumentelor Istorice din România³⁸.

Această nouă funcție a permis lui Nicolae Iorga să vină în contact direct cu monumentele istorice și de artă din țara noastră și în întreaga sa activitate a susținut și sprijinit păstrarea și conservarea acestor comori inestimabile.

Printre numeroasele călătorii efectuate în țară, la loc de cinste s-a situat și orașul Curtea de Argeș, ale cărui monumente cercetate și studiate de marele istoric, ca și prețioasele însemnări făcute în urma vizitelor sunt bunuri câștigate pentru generația de azi și de mâine.

În urma călătoriei efectuate la 17 iulie 1915³⁹, Nicolae Iorga ne lasă prima descriere a orașului: „Spre Curtea de Argeș, drum prin aceleași ținuturi de păduri bogate ca și până acum, din care păduri răsar case și turle. Calea ferată e cea mai vestită prin luxul ei, cu gări, cu locuințe de vară din cărămidă roșie la suprafață și turnuri măiestrit executate”⁴⁰.

Târgul Curtea de Argeș - ceea ce înseamnă în limba de astăzi, reședința domnească de la Argeș - e o adunătură săracăcioasă de case cu câte unul sau două rânduri, astfel destul de curate, și de livezi pe care pe care o străbat străzi cu pietrele ieșind pretutindeni la iveală răzvrătite⁴¹... În stânga se vede pe o înălțime o biserică destul de mare, sprijinită în pârghii; ea poartă în limba poporului numele lui Negru

³⁴ *Ibidem*, p. 131.

³⁵ N. Iorga, *Ce este un monument istoric*, în „Anuarul CMI”, 1934, p. 134.

³⁶ Idem, *Istoria românilor prin călătorii*, Ed. Eminescu, București, 1981.

³⁷ Idem, *Poezia epică a românilor*, Ed. Cuget Clar, 1938, p. 556.

³⁸ „Anuarul CMI”, 1914, p. 52.

³⁹ Barbu Teodorescu, *Nicolae Iorga*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1976, p. 65.

⁴⁰ N. Iorga, *România cum era până la 1918*, București, 1939, p. 129.

⁴¹ *Ibidem*.

Vodă. E curioasă această răspândire, a povestirilor despre îndepărtatul întemeietor și aici la Curtea de Argeș. Ea s-ar lămurii prin amestecul în graiul unor oameni ce nu par a-și deschide gura tocmai bucuros, a numelui vreunui voievod „negru“ din timpurile întunecoase cu acela care e vrednic de a se pomeni totdeauna în aceste părți, ale binefăcătorului și iubitorului de frumos Neagoe Basarab⁴².

„Biserica bătrână ce se sprijină în cărjele reparațiilor noastre, are o formă neobișnuită la noi, ea se desfășoară în șiruri de bolovani încadrați de cărămizi, linii de bazilică bizantină, redusă la proporțiile sărace ale începuturilor Domniei noastre. Nicolae Alexandru-Vodă a înălțat-o pe la 1350, pentru Mitropolitul nou ce-l adusese de la Măcin, pentru lăncierul Grecul. Meșterii de la Constantinopol au întins o zugrăveală în stil mare, cu puternice figuri izolate, vâjnoase și luptătoare. În cupola centrală ca și în altar, și astăzi în 1915, ele au ieșit la iveală prin osteneala inteligentă a pictorului Noroce, picturi ce au fost așternute rând pe rând în cursul a peste 500 de ani⁴³.

Pe un stâlp din cele ce fixează trei împărțiri în lungul bisericii, ctitorul apare în armură de luptător, iar deasupra ușii el se vede în genunchi, oferind prinosul evlaviei sale. Mormintele noi din veacul al XIX-lea, s-au așezat sfios în umbra umedă de la intrare⁴⁴.

Astăzi mulțumită arhitectului Grigore Cerchez, strălucita biserică e deplin salvată, spre admirația celor de acasă și a străbunilor⁴⁵.

Pe o altă înălțime apare părăsit, dar trezitor de vechi amintiri, turnul de la Sân-Nicoară⁴⁶.

Continuând drumul „în zare se vede un acoperiș de se înconvoaie în arcade spre patru stâlpi albi, iar mai departe, în dreapta niște turnuri ce par galbene și nu se deosebesc prin nimic, arată a fi ale unei biserici destul de mari.

Dar iată că praveștea se deschide. Trăsura se oprește înaintea unei bariere de lemn alb. Mă cobor, înaintez puțin între înalte dealuri acoperite cu păduri, printre care curge apa Argeșului și văd Mănăstirea de la Argeș⁴⁷.

Rar am mai făcut o călătorie mai singuratică unde numai amintirile trec la adânci ceasuri de noapte în sunetul zidurilor și singurul sunet care rupe tăcerea sacră e al arhaicelor chiote de bătlie ce se întorc din stânca în care s-a oprit acum o jumătate de mileniu⁴⁸.

În același an 1915, în urma comunicării făcute Academiei Române de O. Tafrali, cu privire la inscripția descoperită în Biserica domnească de la Curtea de Argeș, presupusă din anul 1262, Academia a însărcinat pe D. Onciu, I. Bogdan și N. Iorga care s-au deplasat în ziua de 8 octombrie 1915 la Curtea de Argeș pentru a cerceta la fața locului valabilitatea inscripției.

„Ca unul ce am făcut și eu cercetări la fața locului - arăta N. Iorga, - m-am convins că n-aveam de-a face cu o inscripție din veacul al XIII-lea, se deosebește de celelalte inscripții ce însoțesc vechile fresce. Pe când inscripțiile frescelor sunt cu litere

⁴² *Ibidem*, p. 130.

⁴³ *Ibidem*, p. 131.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 132.

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ *Ibidem*.

⁴⁷ *Ibidem*, București, 1939, p. 132.

⁴⁸ N. Iorga, *Pe drumul voievozilor*, București, 1939, p. 136-137.

unciale foarte îngrijite, inscripția în chestiune are o înfățișare neîngrijită fiind scrisă repede, cu litere combinate și nelămurite și în nici un caz nu putem recunoaște aici o dată⁴⁹.

La 23 aprilie 1922, N. Iorga împreună cu Victor Brătulescu și cu un grup de istorici străini vizitează orașul Curtea de Argeș. Aici la Curtea domnească oaspeții sunt informați de marele istoric despre comorile de artă ale acestui oraș. De pictura de la jumătatea veacului al XIV-lea a Bisericii domnești ca și de arhitectura împodobită cu sculpturi atât de înflorite și delicate ale Bisericii episcopale ce au cunoscut în curs de mai multe veacuri influențe de artă care s-ar putea uni și cu vechile tradiții cu totul particulare care s-au scos din ruinele palatului domnesc, precum și curioasele vase cu trei figuri de păsări care se păstrează în muzeul școlii ceramice din acest oraș și până la lucrările, în care mai trăiește ceva din datinile trecutului olarilor din oraș⁵⁰. Vizitează apoi cartierul olarilor și prezintă acest meșteșug străvechi locuitorilor argeșeni. După ce vizitează ctitoria lui Neagoe Basarab se îndreaptă spre Biserica Valea Danului unde este întâmpinat de un numeros public. Aici admiră marea frumusețe a tâmpelii din lemn sculptat ce a aparținut Mănăstirii Argeșului și care a fost înlocuită cu una nouă din metal după gustul arhitectului Lecomte du Nouy⁵¹.

Fiind în ziua Paștelui admiră hora din sat unde lăutarul Gheorghe Dinică cântă frumoase și autentice arii populare.

Cunoscător al artei populare, N. Iorga admiră vechiul costum, pe care-l poartă și astăzi preotesele din sat, care „cuprinde, în ce privește marama, elemente împrumutate de la costumele Doamnelor de odinioară, precum e aproape sigur că splendoarea fotelor, cusute cu fir de aur pe roșu ale acestei regiuni, nu este decât imitația, purtată din vreme în vreme, a veșmintelor împărătești pe care domnia începătoare a Țării Românești l-a împrumutat din Bizanț și din sucursalele lui slave din Balcani⁵².

La numai după câteva zile după această vizită, între 5-10 mai 1922, N. Iorga este din nou oaspetele orașului Curtea de Argeș ca participant la Congresul Ligii Culturale, prilejuită de comemorarea a 400 de ani de la moartea lui Neagoe Basarab⁵³. Lucrările s-au ținut în casa lui Zamfir Goangă, devenită sală de întruniri și la care pe lângă oficialitățile orașului au participat și numeroși invitați din București, printre care amintim: scriitorul N. Batzoria, generalii Al. Anastasiu și Găvănescu, Georgeta Grigore Alexandrescu, Margareta Mocirnița, C. Cihodariu și alții⁵⁴.

În cadrul lucrărilor Congresului Ligii Culturale, N. Iorga a ținut conferința despre Zidirea Mănăstirii din Argeș⁵⁵.

În ziua de 6 mai, N. Iorga vizitează ctitoria lui Neagoe Basarab și scrie în cartea de aur a Mănăstirii: „În amintirea bunelor zile de prietenie în casa episcopului - Visarion al Argeșului - cu aceleași gânduri de întărire prin cultură și înălțare, prin ideal

⁴⁹ D. Onciu, I. Bogdan, N. Iorga, *Raport înaintat Academiei Române cu privire la Biserica domnească de la Curtea de Argeș din 9 octombrie 1915*, în „BCMI”, p. 141-143.

⁵⁰ N. Iorga, *Biserica Valea Danului*, în „BCMI”, București, 1923, p. 193.

⁵¹ *Ibidem*

⁵² *Ibidem*, p. 196.

⁵³ *Ibidem*.

⁵⁴ Barbu Theodorescu, *op. cit.*, București 1968, p. 279.

⁵⁵ Însemnări din *Cartea de Aur a Mănăstirii din 6 mai 1922*.

a poporului nostru iubit⁵⁶. După încheierea lucrărilor, participanților li se oferă o excursie pe valea Argeșului cu vizitarea Cetății Poienari și Cumpăna.

În toamna aceluiași an între 3-13 septembrie, N. Iorga organizează o excursie în mai multe orașe din țară printre care și la Curtea de Argeș, împreună cu J. Bourcard și familia Gentil⁵⁷.

Mereu preocupat de soarta monumentelor istorice din țara noastră ca și dragostea pentru a face cunoscut studenților săi comorile de artă păstrate de la înaintașii noștri, N. Iorga organizează în ziua de 26 aprilie 1924 o excursie la Curtea de Argeș cu studenții Școlii Superioare de Război⁵⁸. „Am făcut cu toată școala o călătorie științifică sub conducerea profesorului meu N. Iorga la Mănăstirea Curtea de Argeș - notează studentul Corneliu Carp - Acolo ne-a arătat mormintele desfăcute ale domnitorilor înhumați în biserica veche și interesante obiecte de îmbrăcăminte și podoabe arhaice găsite în ele. N-ea ținut două lecții, una despre biserica veche și domnitorii din trecut și alta despre catedrala nouă⁵⁹”.

În vara aceluiași an, între 20-23 august, N. Iorga împreună cu Victor Brătulescu vizitează Mănăstirea Cozia, Tutana și Curtea de Argeș⁶⁰. Cu această ocazie se interesează de stadiul lucrărilor la aceste monumente și înaintează un raport Comisiunii Monumentelor Istorice prin care se insistă a se lua măsuri pentru terminarea lucrărilor. Se propune în același timp înlăturarea vechiului turn din zid de cărămidă al clopotniței de la Curtea domnească, așa cum mai înainte fuseseră înlăturate și cele două turle de pe pronaosul Bisericii domnești. În zilele de 23-24 iulie 1927 participă alături de alți demnitari la înmormântarea regelui Ferdinand în Mănăstirea Argeșului⁶¹.

Din însărcinarea Academiei Române, în zilele de 15-16 aprilie 1929, N. Iorga vizitează orașul Curtea de Argeș însoțit de savanți francezi, la care mai participă și d-na Guillaume, Collas, ministrul Greciei, secretarii legațiilor cehă și spaniolă și Jindra Flajohansova⁶². Cu acest prilej, N. Iorga informează pe savanții francezi despre valoarea bisericii din Argeș și influența franceză la noi din veacul al XIV-lea.

În toamna anului 1934, în zilele de 22-25 septembrie, Academia Română numește pe savantul N. Iorga să însoțească un grup de bizantinologi la principalele monumente din țară printre care și la Curtea de Argeș. Sosiți aici în ziua de 24 septembrie 1934, oaspeții sunt întâmpinați de oficialitățile orașului în frunte cu primarul Ștefănescu Goangă. Din delegație fac parte: S. Mecati- Roma, Guillaume de Jerphanion- Paris, Carlo Tagliavni- Roma, Mauboury- Constantinopol, J. Boșcovici- Belgrad, Lambikis- Atena, Hofwiler, Balascev, precum și de personalități românești: Victor Brătulescu. M. Costăchescu, Liliana Iorga, Elena Brătulescu și alții⁶³.

⁵⁶ Barbu Theodorescu, *op. cit.*, p. 81; N. Iorga, *Zidirea Mănăstirii din Argeș*, un act pentru Congresul Ligi Culturale de la Curtea de Argeș / prima lucrare din dramaturgia lui N. Iorga scrisă în 1921.

⁵⁷ Barbu Theodorescu, *op. cit.*, p. 82.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 87.

⁵⁹ *Amintiri despre Iorga*, Ed. Junimea, Iași, p. 39-42.

⁶⁰ Barbu Theodorescu, *op. cit.* p. 87.

⁶¹ *Ibidem*, p. 95.

⁶² *Ibidem*, p. 99.

⁶³ *Ibidem*, p. 110.

La 23 aprilie 1935, N. Iorga este din nou la Curtea de Argeș împreună cu Denison-Rose, cu ministrul Angliei și al Elveției⁶⁴.

În perioada 13-22 aprilie 1936 la București se desfășoară lucrările Comitetului Internațional al istoricilor. În cadrul programului s-a prevăzut în ziua de 21 aprilie o vizită la monumentele istorice din Curtea de Argeș condusă de N. Iorga la care participă și delegații: M. Laskaris, O. Halecki, V. M. Amantos, H. Koht, H. Dembinski, Temperley și alții⁶⁵.

Aceasta este ultima vizită, consemnată în documente, întreprinsă de N. Iorga la Curtea de Argeș, orașul de care s-a simțit legat timp de peste două decenii și ai cărui locuitori îi poartă o vie recunoștință pentru uriașa contribuție adusă la cunoașterea istoriei sale, pentru grija ce a manifestat-o monumentelor de artă ca mărturii inegalabile ale unui trecut glorios.

„N. Iorga - arăta filosoful C. Rădulescu-Motru în cuvântul funebru - a întrupat puterea de muncă intelectuală a neamului nostru în gradul cel mai înalt. Nu l-a întrecut nimeni până astăzi. Râvna lui adâncă de a cunoaște și împărtăși și altora cunoștințele sale l-a făcut cercetător în cele mai variate ramuri de cultură, creator în scris și în cuvânt, de o fecunditate fără seamăn. În cuvântul lui se traduce pentru toată lumea istețimea și originalitatea geniului românesc. Figură ce se proiecta pe diferite planuri și care, cu toate acestea, era de o unitate perfectă. O figură de legendă, încă din timpul vieții, și care va câștiga în grandoare cu cât timpul va trece⁶⁶.

⁶⁴ Barbu Theodorescu, *op. cit.*, p. 112.

⁶⁵ *Ibidem*, p. 114.

⁶⁶ *Ibidem*, p. 123 (Cuvânt funebru rostit de președintele Academiei Române, filosoful C. Rădulescu-Motru).